Eötvös Loránd Tudományegyetem

Természettudományi Kar

Konvergenciagyorsítási módszerek
BSc Szakdolgozat

Készítette

Tábori Ármin

Matematika BSc

Elemző matematikus szakirány

Témavezető

Havasi Ágnes

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Alkalmazott Analízis és

Számításmatematikai Tanszék

2016

Budapest

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék ezúton is köszönetet mondani Dr. Havasi Ágnesnek, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar adjunktusának, hogy segített a témaválasztásban, és ellátott szakirodalmakkal. További köszönettel tartozom a rengeteg konzultációért (e-mailben és személyesen egyaránt), ami jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy mélyebben megérthessem a konvergenciagyorsítási módszereket.

Szeretném megköszönni Zénónak, hogy tanácsaival, megjegyzéseivel segítette munkámat.

Szeretném továbbá megköszönni családomnak, barátaimnak, hogy mellettem álltak és segítettek, valamint barátnőmnek, hogy bíztatott és támogatott engem ebben az időszakban.

Tartalomjegyzék

1. fejezet

Bevezetés

Nemlineáris egyenletek, illetve egyenletrendszerek megoldása során a gyakorlatban sokszor előfordul, hogy elkerülhetetlen valamilyen iterációs módszer használata, amelynek során egy, a megoldáshoz tartó sorozatot építünk fel. Azonban az iteratív módszerek gyakran hasznosak még lineáris problémák megoldására is, amikor nagyon sok ismeretlenünk van (esetenként milliós nagyságrendű), ahol egy direkt módszer alkalmazása a nagy tárigény miatt még a legjobb rendelkezésre álló számítógéppel is szinte megfizethetetlen, néhány esetben lehetetlen. Direkt módszerrel „pontos” megoldást kaphatunk, de van-e értelme, amikor nagyon sok számolással jár, illetve az egyenletünk / egyenletrendszerünk eleve hibákkal terhelt (modell hibái, mérési hiba, műszerhiba)?

Ezek után világos, hogy a gyakorlatban van értelme az iteratív módszerekkel és azok gyorsításával foglalkozni. Az iteratív módszereknél beszélhetünk konvergenciáról (amikor a módszerrel konstruált sorozat tart a keresett megoldáshoz), és konvergenciasebességről (amely jellemzi, hogy mennyire gyorsan tart ez a sorozat a megoldáshoz). Ezekre a fogalmakra pontos definíciót fogunk adni az 1. fejezetben.

A szakdolgozatban szeretnénk betekintést nyújtani az iteratív eljárások gyorsításának néhány népszerű, a gyakorlatban is használatos módszerébe.

Az 1. fejezetben azokat a jelöléseket, alapfogalmakat tekintjük át, amelyekre mindvégig támaszkodni fogunk a szakdolgozat során. Bizonyítás nélkül kimondunk néhány tanult tételt is, amelyeket felhasználunk majd a további eredményeinkhez. A 2. fejezetben bemutatjuk az *Aitken-féle Δ^2-módszert* (továbbiakban Aitken-/Δ^2-módszer), amellyel lineárisan konvergens sorozatot tudunk gyorsítani. Ezután megnézzük az Aitken-módszer alkalmazhatóságát a nemlineáris egyenletek megoldása során alkalmazott fixpont-iteráció gyorsítására. Később megvizsgáljuk, hogy kvadratikus konvergenciát tudunk-e gyorsítani vele. Adunk ezek után egy olyan módszert, amelyben a fixpont-iteráció és az Aitken-módszer ötvözve van, s ezt *Steffensen-módszernek* hívjuk. Továbbá ugyanebben a fejezetben megnézünk még egy speciális alakú $\{x_n\}$ sorozatot, amelyre használni fogjuk a Δ^2-módszert. Végezetül megvizsgáljuk az ún. *iterált* Δ^2*-módszert*, amelynek során a Δ^2-módszert egymás után többször alkalmazzuk a gyorsítandó sorozatra. A 3. fejezetben az előző elméleti tételeket szeretném a gyakorlatba ültetni, *szimulációk, numerikus kísérletek és ábrák* segítségével. A 4. fejezetben röviden összegezzük a szakdolgozatban kapott eredményeket. Az **[A]** melléklet tartalmazza a szimulációkhoz felhasznált, általam írt *Matlab-kódokat*.

Szakdolgozatom fő vonalát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán tanult, Dr. Faragó István által tartott *Alkalmazott Analízis I. kurzus*, valamint *Avram Sidi* ebben a témában az Izraeli Műszaki Intézet Számítástudományi Tanszékén írt cikke adta [2]. A felhasznált szakirodalmakat az irodalomjegyzékben tüntettem föl.

1.1. Alapfogalmak

Mindenekelőtt néhány olyan alapfogalmat és tételt tisztázunk, amelyekre a szakdolgozatban támaszkodunk, illetve amelyek segítik a megértését.

1.1.1. Definíció. Sorozatnak nevezzük azokat a függvényeket, amelyeknek az értelmezési tartománya a pozitív természetes számok halmaza.
Legyen $H \neq \emptyset$ halmaz. Ekkor azt mondjuk, hogy $x : \mathbb{N}^+ \to H$ egy H-beli sorozat. Ebben a szakdolgozatban $\mathbb{R}$ vagy $\mathbb{C}$ értékű sorozatokról fogunk beszélni.
Jelöljük innentől kezdve magát az $x : \mathbb{N}^+ \to H$ sorozatot a rövidebb $\{x_n\}$ jelöléssel.

1.1.2. Definíció. Azt mondjuk, hogy az $\{x_n\}$ számsorozat **konvergens**, ha

$$\exists x^* \in \mathbb{R} : \forall \varepsilon{>}0\ \exists N \in \mathbb{N} \text{ küszöbindex, hogy } \forall n \in \mathbb{N}, n \geq N \text{ esetén } |x_n - x^*| < \varepsilon.$$

Ekkor az x^* számot a sorozat határértékének nevezzük, és a $\lim_{n\to\infty} x_n = x^*$ vagy az $x_n \to x^*$ jelölést használjuk.

1.1.3. Definíció. (Konvergenciasebesség) Tegyük fel, hogy $\{x_n\}$ konvergens, és $\lim_{n\to\infty} x_n = x^*$.
Azt mondjuk, hogy az $\{x_n\}$ sorozat α **rendben tart** x^*-hoz, ha $\exists \alpha \in \mathbb{N}^+$ szám és $c > 0$, amelyre

$$|x_{n+1} - x^*| \leqslant c|x_n - x^*|^\alpha \quad \forall n \in \mathbb{N}. \tag{1.1}$$

$\alpha = 1$ esetén *lineáris (ha c<1)*, míg $\alpha = 2$ esetén *kvadratikus konvergenciáról beszélünk*. (Minél nagyobb az α, annál nagyobb a konvergenciasebesség és annál kevesebb lépés szükséges ahhoz, hogy előírt pontossággal megközelítsük a határértéket).

1.1.4. Definíció. Tegyük fel, hogy létezik olyan $c_n \geqslant 0$, $\lim_{n\to\infty} c_n = 0$ sorozat, amely mellett

$$|x_{n+1} - x^*| \leqslant c_n |x_n - x^*|^\alpha \quad \forall n \in \mathbb{N}. \tag{1.2}$$

Ekkor $\alpha = 1$ esetén **szuperlineáris konvergenciáról** beszélünk.

1.1.5. *Megjegyzés.* Vizsgáljuk meg, milyen kapcsolat van a *kvadratikus* és a *szuperlineáris* konvergencia között.
Tegyük föl, hogy (1.1)-ben $\alpha = 2$-t helyettesítünk be (kvadratikus konvergencia)

$$|x_{n+1} - x^*| \leqslant c|x_n - x^*|^2 = \underbrace{c|x_n - x^*|}_{c_n}|x_n - x^*| = c_n|x_n - x^*|$$

Mivel $\lim_{n\to\infty} x_n = x^*$ és c konstans, így $\lim_{n\to\infty} c_n = 0$.
Tehát *minden kvadratikus konvergencia* egyben *szuperlineáris konvergencia is.*

1.1.6. Definíció. Tegyük föl, hogy az $\{x_n\}$ sorozatra

$$|x_{n+1} - x^*| \leqslant c|x_n - x^*|^{\alpha_n} \tag{1.3}$$

teljesül valamely $c > 0$ konstans mellett, ahol $\lim_{n\to\infty} \alpha_n = \alpha^* \in \mathbb{R}$.
Ekkor azt mondjuk, hogy a konvergencia **aszimptotikusan α^*-ad rendű**.

1.1.7. Definíció. Azt mondjuk, hogy az $\{x_n\}$ sorozat korlátos, ha $\exists K \in \mathbb{R} : \forall n \in \mathbb{N}^+$ esetén $|x_n| \leq K$.

1.1.8. Tétel. *[4] Ha $\{x_n\}$ sorozat konvergens, akkor $\{x_n\}$ korlátos.* $\square$

1.1.9. Tétel. *[4] Ha $x_n \to 0$ és $\{c_n\}$ korlátos, akkor $x_n c_n \to 0$.* $\square$

1.1.10. Definíció. Adott f és g természetes számokon értelmezett valós függvények esetén az $f = \mathcal{O}(g)$ azt jelenti, hogy van olyan $c > 0$ konstans és $n_0 \in \mathbb{N}$ küszöbszám, amelyek mellett $\forall n \geq n_0$ esetén $|f(n)| \leq c|g(n)|$ teljesül.

Az (1.1.3) definícióban már definiáltuk a konvergenciasebességet. Most az (1.1) egyenlet egy átírását tekintjük (könnyű meggondolni, hogy a kettő ekvivalens).

1.1.11. Definíció. Legyen $\{x_n\}$ valós vagy komplex sorozat, és $\lim_{n\to\infty} x_n = x^*$.
Azt mondjuk, hogy az $\{x_n\}$ sorozat α **rendben konvergens**, ha

$$\lim_{n\to\infty} \frac{|x_{n+1} - x^*|}{|x_n - x^*|^\alpha} = c, \quad 0 < c < \infty. \tag{1.4}$$

Ha $c = 0$, azt mondjuk, hogy az $\{x_n\}$ sorozat **legalább α rendben** konvergens.

Itt is igaz, hogy ha $\alpha = 1$, akkor $c < 1$ feltétel mellett *lineáris*, $\alpha = 2$ esetén pedig *kvadratikus a konvergencia*.
A dolgozat további részében, ha külön nem hangsúlyozunk mást, akkor feltesszük, hogy x_n és α komplexek.

Vegyük észre, hogy (1.4) azt jelenti:

$$\frac{|x_{n+1} - x^*|}{|x_n - x^*|^\alpha} \approx c \quad \forall n \text{ elég nagy esetén.} \tag{1.5}$$

Ezt átírhatjuk a következő alakra:

$$|x_{n+1} - x^*| \approx c|x_n - x^*|^\alpha \quad \forall n \text{ elég nagy esetén.} \tag{1.6}$$

Ha $\alpha = 1$, akkor ez azt jelenti, hogy az x_{n+1} x^*-tól vett eltérése körülbelül c-szerese az x_n iterációs lépés x^*-tól vett eltérésének. Ebből látható, hogy a konvergencia sebessége függ attól, hogy c milyen messze van az 1-től. Nyilvánvalóan, minél messzebb van c az 1-től, annál gyorsabb a konvergencia. Célunk tehát olyan módszert adni, amellyel az $\{x_n\}$ sorozatból olyan $\{\hat{x}_n\}$ sorozatot tudunk generálni, amely gyorsabban fog x^*-hoz konvergálni, a következő értelemben:

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{x}_n - x^*}{x_n - x^*} = 0. \tag{1.7}$$

Azt is mondjuk ilyenkor, hogy a módszer gyorsítja az $\{x_n\}$ sorozat konvergenciáját.

A legegyszerűbb módszer, amely egyben népszerű és hatékony is, a lineáris konvergencia gyorsítására alkalmazható Aitken-féle Δ^2-módszer.

2. fejezet

Az Aitken-módszer konvergens sorozatok gyorsítására

2.1. Az Aitken-féle Δ^2-módszer

Azzal kezdjük, hogy az (1.4) pontban megadott konvergenciát átfogalmazzuk a lineáris esetre ($\alpha = 1$) úgy, hogy az abszolútértéket elhagyjuk.

2.1.1. Definíció. Legyen adott $\{x_n\}$ sorozat és $\lim_{n\to\infty} x_n = x^*$. Ekkor azt mondjuk, hogy $\{x_n\}$ lineárisan konvergens, ha

$$\lim_{n\to\infty} \frac{x_{n+1} - x^*}{x_n - x^*} = c, \quad 0 < |c| < 1, \tag{2.1}$$

ahol x_n, x^* és c komplexek.

Legyen adva egy $\{x_n\}$ sorozatunk, amely konvergál x^*-hoz. A célunk egy olyan $\{\hat{x}_n\}$ sorozat előállítása, amely gyorsabban fog konvergálni x^*-hoz.

A (2.1) alapján elég nagy n esetén

$$\frac{x_{n+1} - x^*}{x_n - x^*} \approx c. \tag{2.2}$$

Természetesen a reláció igaz lesz egy iterációs lépés alkalmazása után is:

$$\frac{x_{n+2} - x^*}{x_{n+1} - x^*} \approx c. \tag{2.3}$$

A (2.2) és (2.3) alapján

$$\frac{x_{n+1} - x^*}{x_n - x^*} \approx \frac{x_{n+2} - x^*}{x_{n+1} - x^*}. \tag{2.4}$$

Tekintsünk erre a következőképpen: az egyetlen ismeretlen paraméterünk az x^*. Oldjuk most meg ezt x^*-ra. Keresztbeszorzás után az

$$(x_{n+1} - x^*)^2 \approx (x_n - x^*)(x_{n+2} - x^*) \tag{2.5}$$

közelítő egyenlőséget kapjuk. A szorzások elvégzése és a bal oldalon x^* kiemelése után

$$(x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2})x^* \approx x_n x_{n+2} - x_{n+1}^2. \tag{2.6}$$

Ebből egyszerű átalakítás után x^* kifejezhető a következő alakban:

$$x^* \approx \frac{x_n x_{n+2} - x_{n+1}^2}{x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2}}. \tag{2.7}$$

Jelölje $\hat{x}_n$ a következőt:

$$\hat{x}_n = \frac{x_n x_{n+2} - x_{n+1}^2}{x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2}}. \tag{2.8}$$

Ezt a módszert, amely során az eredeti $\{x_n\}$ sorozatból generáltuk az $\{\hat{x}_n\}$ sorozatot, **Aitken-féle Δ^2-módszernek** nevezzük. Könnyű ellenőrizni, hogy a (2.8) átírható az alábbi formákra:

$$\hat{x}_n = x_n - \frac{(\Delta x_n)^2}{\Delta^2 x_n}, \tag{2.9}$$

$$\hat{x}_n = x_{n+1} - \frac{(\Delta x_n)(\Delta x_{n+1})}{\Delta^2 x_n}, \tag{2.10}$$

ahol

$$\Delta x_n = x_{n+1} - x_n \quad \text{és} \quad \begin{aligned} \Delta^2 x_n &= \Delta(\Delta x_n) = \Delta(x_{n+1} - x_n) \\ &= \Delta x_{n+1} - \Delta x_n \\ &= x_{n+2} - 2x_{n+1} + x_n. \end{aligned} \tag{2.11}$$

Megjegyezzük, hogy (2.9) és (2.10) numerikusan stabilabb módot ad az $\{\hat{x}_n\}$ kiszámítására, mint a (2.8). (Numerikusan stabilabb, amely alatt azt értjük, hogy a kerekítési hiba hatását kevésbé növeli meg a két utóbbi algoritmus).

2.1.2. *Megjegyzés.* A (2.11)-et a következőképp általánosíthatjuk:

$$\Delta x_n = x_{n+1} - x_n, \quad \Delta^0 x_n = x_n \text{ és}$$

$$\Delta^k x_n = \Delta(\Delta^{k-1} x_n), \quad k = 1, 2, \ldots.$$

Megmutatható k-ra való indukcióval, hogy

$$\Delta^k x_n = \sum_{i=0}^{k} (-1)^{k-i} \binom{k}{i} x_{n+i}, \quad k = 0, 1, 2, \ldots.$$

2.2. Lineáris konvergencia gyorsítása

Belátjuk, hogy az előzőekben bemutatott Aitken-féle módszer alkalmas lineárisan konvergens sorozatok gyorsítására.

2.2.1. Tétel. *[2] Legyen $\{x_n\}$ olyan sorozat, amely a (2.1)-es definíció szerint lineárisan konvergál x^*-hoz. Legyen $\hat{x}_n$ definiálva a (2.8) alapján. Ekkor*

$$\lim_{n\to\infty} \hat{x_n} = x^* \tag{2.12}$$

és

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{x}_n - x^*}{x_n - x^*} = 0. \tag{2.13}$$

Bizonyítás. Vezessük be a következő jelöléseket:

$$\varepsilon_n := x_n - x^*, \quad \hat{\varepsilon}_n := \hat{x}_n - x^*, \quad n = 0, 1, \ldots. \tag{2.14}$$

A (2.8)-as egyenlet mindkét oldalából kivonunk x^*-ot, majd alkalmazzuk a (2.14)-es jelölést.

$$\begin{aligned}
\underbrace{\hat{x}_n - x^*}_{\hat{\varepsilon}_n} &= \frac{x_n x_{n+2} - x_{n+1}^2}{x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2}} - x^* \\
&= \frac{x_n x_{n+2} - x_{n+1}^2 - x^*(x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2})}{x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2}} \\
&= \frac{x_n x_{n+2} - x^* x_n - x^* x_{n+2} - x_{n+1}^2 + 2x_{n+1}x^*}{x_n - 2x_{n+1} + x_{n+2}} \\
&= \frac{\overbrace{x_n x_{n+2} - x^* x_n - x^* x_{n+2} + (x^*)^2}^{(x_n - x^*)(x_{n+2} - x^*)} \overbrace{- x_{n+1}^2 + 2x_{n+1}x^* - (x^*)^2}^{-(x_{n+1} - x^*)^2}}{x_n - x^* \underbrace{-2x_{n+1} + 2x^*}_{-2(x_{n+1} - x^*)} + x_{n+2} - x^*} \\
&= \frac{\overbrace{(x_n - x^*)}^{\varepsilon_n} \overbrace{(x_{n+2} - x^*)}^{\varepsilon_{n+2}} - \overbrace{(x_{n+1} - x^*)^2}^{{\varepsilon_{n+1}}^2}}{\underbrace{x_n - x^*}_{\varepsilon_n} - 2\underbrace{(x_{n+1} - x^*)}_{\varepsilon_{n+1}} + \underbrace{x_{n+2} - x^*}_{\varepsilon_{n+2}}} \\
\hat{\varepsilon}_n &= \frac{\varepsilon_n \varepsilon_{n+2} - \varepsilon_{n+1}^2}{\varepsilon_n - 2\varepsilon_{n+1} + \varepsilon_{n+2}}.
\end{aligned} \tag{2.15}$$

A (2.1) definíció és a (2.14) jelölés alapján

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}=c\Rightarrow \lim_{n\to\infty}\frac{\varepsilon_{n+k}}{\varepsilon_n} = \lim_{n\to\infty}\overbrace{\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}}^{c}\overbrace{\frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_{n+1}}}^{c}\cdots\overbrace{\frac{\varepsilon_{n+k-1}}{\varepsilon_{n+k-2}}}^{c}\overbrace{\frac{\varepsilon_{n+k}}{\varepsilon_{n+k-1}}}^{c}$$

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\varepsilon_{n+k}}{\varepsilon_n} = c^k, \quad k=1,2,\ldots. \tag{2.16}$$

A (2.15) egyenlet jobb oldalának a számlálójából kiemelhetünk $\varepsilon_n\varepsilon_{n+1}$-et, míg a nevezőjéből ε_n-et, így a következő egyenlőségre jutunk:

$$\hat{\varepsilon}_n=\frac{\varepsilon_n}{1}\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}\frac{\frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_{n+1}}-\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}}{1-2\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}+\frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_n}} \tag{2.17}$$

Vegyük a (2.17) egyenlet jobb oldalán a nevező határértékét. Ehhez használjuk fel a (2.16)-ot és hogy $c\neq 1$, hiszen $|c|<1$, ami a (2.1) definícióból következik (a tételben feltettük). Ekkor

$$\lim_{n\to\infty}\left(1-2\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}+\frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_n}\right)=1-2c+c^2=\overbrace{(1-c)^2\neq 0}^{\text{mivel } |c|<1}. \tag{2.18}$$

Most (2.17) egyenlet mindkét oldalát osszuk el ε_n-nel, és vegyük a határértékét (használva a (2.16) pontot)

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n}=c\frac{\overbrace{c-c}^{=0}}{\underbrace{(1-c)^2}_{(2.18)\text{ miatt }\neq 0}}=0. \tag{2.19}$$

A (2.19) alapján és visszatérve a (2.14)-es jelölésre, a

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n}=\lim_{n\to\infty}\frac{\hat{x}_n-x^*}{x_n-x^*}=0 \tag{2.20}$$

határértékhez jutunk. Ezzel beláttuk a tétel (2.13) állítását.
A (2.12) állítás igazolásához vegyük figyelembe, hogy nyilvánvalóan

$$\hat{\varepsilon}_n=\left(\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n}\right)\varepsilon_n.$$

Mindkét oldal határértékét véve

$$\lim_{n\to\infty}\hat{\varepsilon}_n=\lim_{n\to\infty}\left(\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n}\right)\varepsilon_n. \tag{2.21}$$

A (2.20) alapján $\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n}\to 0$, és mivel $\{x_n\}$ konvergens sorozat a feltételeknek megfelelően, ezért az 1.1.8 Tétel miatt korlátos is. Így ε_n is korlátos. A (2.21) egyenlet jobb oldalán egy 0-hoz tartó sorozat van megszorozva egy korlátos sorozattal, és ennek vizsgáljuk a határértékét. Az 1.1.9 Tétel miatt a keresett határérték 0 lesz, tehát $lim_{n\to\infty}\hat{\varepsilon}_n = 0$. Visszaírva a (2.14) jelölésekkel: $lim_{n\to\infty}(\hat{x}_n - x^*) = 0 \Rightarrow lim_{n\to\infty}\hat{x}_n = x^*$. Ezzel a tétel (2.12) állítását is beláttuk. □

Igazoltuk, hogy ha $\{x_n\}$ egy lineárisan konvergens sorozat, akkor a (2.8) alapján generált $\{\hat{x}_n\}$ sorozatra teljesülnek a (2.12) és (2.13)-as állítások, vagyis

1. $\{\hat{x}_n\}$ sorozat is konvergens és tart x^*-hoz,
2. $\{\hat{x}_n\}$ sorozat gyorsabban tart x^*-hoz, mint $\{x_n\}$.

Ezzel beláttuk, hogy az *Aitken Δ^2-módszerrel* lineáris konvergenciát tudunk gyorsítani.

2.3. Az Aitken-módszer alkalmazása a fixpont-iteráció gyorsítására

2.3.1. Tétel. *[2] Legyen x^* egy megoldása az*

$$x = f(x) \tag{2.22}$$

egyenletnek. Tegyük föl továbbá, hogy $f \in C^1(J)$, ahol $J = [x^* - \varepsilon, x^* + \varepsilon]$ egy $\varepsilon > 0$ számra, és $|f'(x^*)| < 1$.

1. *Ekkor van olyan m szám, amelyre igaz, hogy $|f'(x^*)| \leq m < 1$, és x^*-nak van olyan $I = [x^* - \delta, x^* + \delta]$ környezete, $I \subseteq J$, hogy*
   - *(i)* $|f'(x)| \leq m \quad \forall x \in I$, *és*
   - *(ii)* x^* *egyetlen megoldása az $x = f(x)$ egyenletnek.*
2. *A fixpont-iterációs módszerrel, vagyis az*

$$x_{n+1} = f(x_n), \quad n = 0, 1, \ldots \tag{2.23}$$

rekurzióval előállított $\{x_n\}$ sorozat konvergálni fog x^*-hoz, ha $x_0 \in I$. Felírhatjuk továbbá a következőt:

$$\lim_{n\to\infty} \frac{x_{n+1} - x^*}{x_n - x^*} = f'(x^*). \tag{2.24}$$

Az előzőek alapján már tudjuk ((2.1) definíció), hogy $0 < |f'(x^*)| < 1$ esetén $\{x_n\}$ lineárisan konvergál. Ezért a 2.2.1 Tételt használva $c = f'(x^*)$ megválasztással arra jutottunk, hogy a Δ^2-módszer gyorsítja az $\{x_n\}$ sorozat lineáris konvergenciáját. A következő, 2.4 szakaszban megnézzük ezt a gyorsítást, feltételezve hogy $f \in C^2(J)$.

2.3.2. *Megjegyzés.* Tegyük fel, hogy $f \in C^2(J)$. Ekkor ha $f'(x^*) = 0$, akkor

$$\lim_{n\to\infty} \frac{x_{n+1} - x^*}{(x_n - x^*)^2} = \frac{1}{2} f''(x^*), \tag{2.25}$$

vagyis az $\{x_n\}$ sorozat legalább kvadratikusan konvergál. Ebben az esetben, amint azt a 2.5. szakaszban megmutatjuk, a Δ^2-módszer *nem fogja gyorsítani* az $\{x_n\}$ sorozat konvergenciáját.

2.4. A Δ^2-módszer és a lineáris konvergencia

2.4.1. Tétel. *[2] Legyen $f(x)$ olyan függvény, mint a 2.3 szakaszban, feltéve hogy $0 < |f'(x^*)| < 1$ és legyen $\{x_n\}$ ismét a fixpont-iterációval előállított sorozat, $\{\hat{x}_n\}$ pedig az Aitken-féle módszerrel belőle kapott sorozat. Ekkor, feltételezve, hogy $f \in C^2(J)$, a*

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{x}_n - x^*}{(x_n - x^*)^2} = \frac{1}{2} \frac{f'(x^*) f''(x^*)}{f'(x^*) - 1} \tag{2.26}$$

és

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{x}_{n+1} - x^*}{\hat{x}_n - x^*} = [f'(x^*)]^2 \tag{2.27}$$

összefüggések teljesülnek.

Bizonyítás. Első lépésben fejtsük másodrendig Taylor-sorba a (2.23)-as egyenletben $f(x_n)$-t az x^* pont körül.

$$x_{n+1} = f(x^*) + f'(x^*)(x_n - x^*) + \frac{1}{2} f''(\xi_n)(x_n - x^*)^2 \quad n \to \infty \text{ esetén}, \tag{2.28}$$

ahol ξ_n, x_n és x^* közötti szám.
Definiáljuk a következőket:

$$\lambda := f'(x^*), \quad \mu := \frac{1}{2} f''(x^*), \quad \mu_n := \frac{1}{2} f''(\xi_n). \tag{2.29}$$

Világos, hogy mivel $f''(x)$ folytonos az I intervallumon, így $\lim_{n\to\infty} \xi_n = x^*$,

$$\mu_n = \mathcal{O}(1) \quad n \to \infty \text{ esetén és } \quad \lim_{n\to\infty} \mu_n = \mu. \tag{2.30}$$

Természetesen a (2.24)-es egyenletet átírhatjuk a következő alakba, felhasználva a (2.14)-es jelölést

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{x_{n+1} - x^*}^{\varepsilon_{n+1}}}{\underbrace{x_n - x^*}_{\varepsilon_n}} = \lim_{n\to\infty} \frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n} = \overbrace{f'(x^*)}^{\lambda} = \lambda.$$

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n} = \lambda. \tag{2.31}$$

Írjuk át a (2.28)-as egyenletet, felhasználva a (2.29) és (2.14)-es jelöléseket, valamint azt hogy x^* fixpont, tehát $f(x^*) = x^*$:

$$\begin{aligned}
\underbrace{x_{n+1} - \overbrace{f(x^*)}^{x^*}}_{\varepsilon_{n+1}} &= \underbrace{f'(x^*)}_{\lambda}\underbrace{(x_n - x^*)}_{\varepsilon_n} + \underbrace{\frac{1}{2}f''(\xi_n)}_{\mu_n}\underbrace{(x_n - x^*)^2}_{\varepsilon_n^2} \\
\varepsilon_{n+1} &= \lambda\varepsilon_n + \mu_n\varepsilon_n^2. \qquad (2.32)
\end{aligned}$$

Ebből kapjuk az index megnövelésével az alábbi összefüggést:

$$\begin{aligned}
\varepsilon_{n+2} &= \lambda\varepsilon_{n+1} + \mu_{n+1}\varepsilon_{n+1}^2 \\
&= \lambda\overbrace{(\lambda\varepsilon_n + \mu_n\varepsilon_n^2)}^{\varepsilon_{n+1}} + \mu_{n+1}\overbrace{(\lambda\varepsilon_n + \mu_n\varepsilon_n^2)^2}^{\varepsilon_{n+1}^2} \\
&= \lambda^2\varepsilon_n + (\lambda\mu_n + \lambda^2\mu_{n+1})\varepsilon_n^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n^3) \quad n \to \infty \text{ esetén.} \qquad (2.33)
\end{aligned}$$

A (2.15)-ös egyenletben használjuk fel a (2.32)-es és (2.33)-as eredményeket

$$\begin{aligned}
\hat{\varepsilon}_n &= \frac{\varepsilon_n\varepsilon_{n+2} - \varepsilon_{n+1}^2}{\varepsilon_n - 2\varepsilon_{n+1} + \varepsilon_{n+2}} \\
&= \frac{\varepsilon_n\overbrace{[\lambda^2\varepsilon_n + (\lambda\mu_n + \lambda^2\mu_{n+1})\varepsilon_n^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n^3)]}^{\varepsilon_{n+2}} - \overbrace{[\lambda\varepsilon_n + \mu_n\varepsilon_n^2]^2}^{\varepsilon_{n+1}^2}}{\varepsilon_n - 2\underbrace{[\lambda\varepsilon_n + \mu_n\varepsilon_n^2]}_{\varepsilon_{n+1}} + \underbrace{[\lambda^2\varepsilon_n + (\lambda\mu_n + \lambda^2\mu_{n+1})\varepsilon_n^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n^3)]}_{\varepsilon_{n+2}}} \\
&= \frac{\varepsilon_n[\lambda^2\varepsilon_n + (\lambda\mu_n + \lambda^2\mu_{n+1})\varepsilon_n^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n^3)] - [\lambda^2\varepsilon_n^2 + 2\lambda\mu_n\varepsilon_n^3 + \mathcal{O}(\varepsilon_n^4)]}{\varepsilon_n(\lambda - 1)^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n^2)} \\
&= \frac{\varepsilon_n^3[(\lambda^2\mu_{n+1} - \lambda\mu_n) + \mathcal{O}(\varepsilon_n)]}{\varepsilon_n[(\lambda - 1)^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n)]} \\
&= \varepsilon_n^2\frac{(\lambda^2\mu_{n+1} - \lambda\mu_n) + \mathcal{O}(\varepsilon_n)}{(\lambda - 1)^2 + \mathcal{O}(\varepsilon_n)}.
\end{aligned} \tag{2.34}$$

Mindkét oldalt osszuk el ε_n^2-nel, és vegyük így mindkét oldal határértékét. A (2.30)-as pontban leírtak felhasználásával

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^2} = \frac{\lambda^2\mu - \lambda\mu}{(\lambda - 1)^2} = \frac{\lambda\mu(\lambda - 1)}{(\lambda - 1)^2} = \frac{\lambda\mu}{\lambda - 1}. \tag{2.35}$$

Visszatérve a (2.14)-es jelölésekre, kapjuk

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\hat{x}_n - x^*}^{\hat{\varepsilon}_n}}{\underbrace{(x_n - x^*)^2}_{\varepsilon_n^2}} = \frac{\overbrace{f'(x^*)}^{\lambda}\overbrace{\frac{1}{2}f''(x^*)}^{\mu}}{\underbrace{f'(x^*)}_{\lambda}-1}, \tag{2.36}$$

tehát a tétel (2.26) részét ezzel beláttuk. Ahhoz, hogy igazoljuk a (2.27) állítást, írjuk fel bonyolultabb alakban az $\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\hat{\varepsilon}_n}$ hányadost:

$$\begin{aligned} \frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\hat{\varepsilon}_n} &= \frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\varepsilon_{n+1}^2}\frac{\varepsilon_{n+1}^2}{\varepsilon_n^2}\frac{\varepsilon_n^2}{\hat{\varepsilon}_n} \\ &= \frac{\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\varepsilon_{n+1}^2}}{\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^2}}\left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}\right)^2. \end{aligned} \tag{2.37}$$

Vegyük mindkét oldal határértékét $n \to \infty$ esetén, és használjuk fel a (2.31)-et és (2.35)-öt. Ekkor

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\hat{\varepsilon}_n} = \lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\varepsilon_{n+1}^2}}^{\frac{\lambda\mu}{\lambda-1}}}{\underbrace{\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^2}}_{\frac{\lambda\mu}{\lambda-1}}}\overbrace{\left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}\right)^2}^{\lambda^2} = \lambda^2. \tag{2.38}$$

Átírva a (2.38)-at a (2.14)-es jelölésekkel:

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\hat{x}_{n+1} - x^*}^{\hat{\varepsilon}_{n+1}}}{\underbrace{\hat{x}_n - x^*}_{\hat{\varepsilon}_n}} = \underbrace{[f'(x^*)]^2}_{\lambda^2}, \tag{2.39}$$

amely a tétel (2.27) állítása. Ezzel bebizonyítottuk a tételt. □

2.4.2. *Megjegyzés.* Az $\{\hat{x}_n\}$ sorozat lineárisan konvergál x^*-hoz, de kétszer olyan gyorsan, mint az $\{x_n\}$ sorozat. Más szavakkal: $\{\hat{\varepsilon}_n\}$ sorozat kétszer olyan gyorsan konvergál, mint $\{\varepsilon_n\}$.

Ezt heurisztikusan a következőképpen lehet belátni. A (2.31) pontból következik, hogy

$$\varepsilon_{n+1} \approx \lambda\varepsilon_n, \quad \text{ha } x_0 \text{ elég közel van } x^*\text{-hoz (vagy } n \text{ elég nagy).}$$

Ebből teljes indukcióval belátható, hogy

$$\varepsilon_{2n} \approx \varepsilon_0 \lambda^{2n}. \tag{2.40}$$

Valamint analóg módon a (2.38) alapján

$$\hat{\varepsilon}_{n+1} \approx \lambda^2 \hat{\varepsilon}_n,$$

amelyből pedig az

$$\hat{\varepsilon}_n \approx \hat{\varepsilon}_0 \lambda^{2n} \tag{2.41}$$

becslés adódik. Így, ha a (2.41)-es és (2.40)-es egyenletet elosztjuk egymással, az

$$\hat{\varepsilon}_n \approx \left(\frac{\hat{\varepsilon}_0}{\varepsilon_0}\right)\varepsilon_{2n} \tag{2.42}$$

közelítő egyenlőségre jutunk, ami azt mutatja, hogy $\hat{\varepsilon}_n$ és ε_{2n} ugyanolyan pontosságú.

2.5. A Δ^2-módszer és a kvadratikus konvergencia

2.5.1. Tétel. *[2] Legyen $f(x)$ olyan függvény, mint a 2.3 szakaszban, feltéve hogy $f'(x^*) = 0$ és legyen $\{x_n\}$ ismét a fixpont-iterációval előállított sorozat, $\{\hat{x}_n\}$ pedig az Aitken-féle módszerrel belőle kapott sorozat. Ekkor, feltételezve, hogy $f \in C^2(J)$*

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{x}_n - x^*}{(x_n - x^*)^3} = -\left[\frac{1}{2}f''(x^*)\right]^2 \tag{2.43}$$

és

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{x}_{n+1} - x^*}{(\hat{x}_n - x^*)^2} = -\frac{1}{2}f''(x^*), \tag{2.44}$$

vagyis az $\{\hat{x}_n\}$ sorozat legalább kvadratikusan konvergál, ahogy az $\{\hat{x}_n\}$ sorozat is.

Bizonyítás. A (2.25)-ös egyenletet átírjuk, felhasználva a (2.14)-es és (2.30)-as jelöléseket:

$$\begin{aligned}
\lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{x_{n+1} - x^*}^{\varepsilon_{n+1}}}{\underbrace{(x_n - x^*)^2}_{\varepsilon_n^2}} &= \underbrace{\frac{1}{2}f''(x^*)}_{\mu} \\
\lim_{n\to\infty} \frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n^2} &= \mu.
\end{aligned} \tag{2.45}$$

A (2.45)-ös egyenlőségből következik

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n} = \lim_{n\to\infty}\left[\left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n^2}\right)\varepsilon_n\right] = 0 \quad \Rightarrow \quad \lim_{n\to\infty}\frac{\varepsilon_{n+k}}{\varepsilon_n} = 0, \quad k = 1, 2, \ldots. \tag{2.46}$$

Az első egyenlőségjel után kihasználtuk, hogy tetszőleges korlátos sorozatot szorozva egy nullához tartó sorozattal, nulla határértéket kapunk. Most írjuk át a (2.15)-ös egyenletet az alábbi formába:

$$\hat{\varepsilon}_n = \varepsilon_n^3 \frac{\left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n^2}\right)^2 \left(\varepsilon_n \frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_{n+1}^2} - 1\right)}{1 - 2\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n} + \frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_n}}. \tag{2.47}$$

Könnyű belátni, hogy ekvivalens átalakítást végeztünk.
Mindkét oldalt osszuk el ε_n^3-nel és vegyük mindkét oldal határértékét $n \to \infty$ esetén, felhasználva a (2.45) és (2.46) eredményeket:

$$\begin{aligned}
\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^3} &= \lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n^2}\right)^2}^{\mu^2} \left(\overbrace{\varepsilon_n \frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_{n+1}^2}}^{0} - 1\right)}{1 - 2\underbrace{\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n}}_{0} + \underbrace{\frac{\varepsilon_{n+2}}{\varepsilon_n}}_{0}} \\
\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^3} &= -\mu^2.
\end{aligned} \tag{2.48}$$

Visszaírva a (2.48)-at a (2.14)-es jelölésekkel:

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\hat{x}_n - x^*}^{\hat{\varepsilon}_n}}{\underbrace{(x_n - x^*)^3}_{\varepsilon_n^3}} = -\underbrace{\left[\frac{1}{2} f''(x^*)\right]^2}_{\mu^2}, \tag{2.49}$$

amely éppen a tétel (2.43) állítása.
A (2.44)-es állítás igazolásához először írjuk át ekvivalens alakba az $\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\hat{\varepsilon}_n^2}$ hányadost:

$$\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\hat{\varepsilon}_n^2} = \frac{\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\varepsilon_{n+1}^3}}{\left(\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^3}\right)^2} \left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n^2}\right)^3. \tag{2.50}$$

Mindkét oldalnak vegyük a határértékét $n \to \infty$ esetén, és használjuk fel a (2.45)-ös és (2.48)-as összefüggéseket

$$\begin{aligned}
\lim_{n\to\infty} \frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\hat{\varepsilon}_n^2} &= \lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\frac{\hat{\varepsilon}_{n+1}}{\varepsilon_{n+1}^3}}^{-\mu^2}}{\underbrace{\left(\frac{\hat{\varepsilon}_n}{\varepsilon_n^3}\right)^2}_{(-\mu^2)^2=\mu^4}} \overbrace{\left(\frac{\varepsilon_{n+1}}{\varepsilon_n^2}\right)^3}^{\mu^3} \\
&= -\mu.
\end{aligned} \tag{2.51}$$

Visszaírva a (2.14)-es jelölésekkel, a

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\overbrace{\hat{x}_{n+1} - x^*}^{\hat{\varepsilon}_{n+1}}}{\underbrace{(\hat{x}_n - x^*)^2}_{\hat{\varepsilon}_n^2}} = \overbrace{-\frac{1}{2}f''(x^*)}^{-\mu} \tag{2.52}$$

egyenlőséget nyerjük, ami a tétel (2.44)-es állítása.
Ezzel beláttuk a tétel mindkét állítását. □

2.5.2. *Megjegyzés.* A 2.5.1 Tétel következménye, hogy a Δ^2-módszer nem gyorsít kvadratikus konvergenciát. Összehasonlítva az ε_{n+2}-nek és az $\hat{\varepsilon}_n$-nak a konvergenciasebességét, azt tapasztaljuk, hogy az előbbi jobbnak mondható. A (2.45) felhasználásával

$$\varepsilon_{n+2} \sim \mu\varepsilon_{n+1}^2 \sim \mu(\mu\varepsilon_n^2)^2 = \mu^3\varepsilon_n^4 \quad n \to \infty \text{ esetén.} \tag{2.53}$$

A (2.48) alapján pedig a következőt kapjuk

$$\hat{\varepsilon}_n \sim -\mu^2\varepsilon_n^3 \quad n \to \infty \text{ esetén.} \tag{2.54}$$

A (2.54)-es és (2.53)-as egyenletet elosztva egymással

$$\frac{\varepsilon_{n+2}}{\hat{\varepsilon}_n} \sim -\mu\varepsilon_n \quad n \to \infty \text{ esetén} \tag{2.55}$$

adódik, amiből

$$\lim_{n\to\infty} \frac{\varepsilon_{n+2}}{\hat{\varepsilon}_n} = 0 \tag{2.56}$$

következik. Ennél a határértéknél is felhasználtuk az 1.1.9 Tételt.

Tehát kvadratikus konvergenciánál nem érdemes az Aitken Δ^2-módszert használnunk a sima fixpont-iteráció helyett.

2.6. A Δ^2-módszer és a Steffensen-módszer

Az előző alfejezetekben a Δ^2-módszert a fixpont-iterációval előállított $x_{n+1} = f(x_n)$, $n = 0, 1, \dots$ sorozatra alkalmaztuk. Külön érdemes megemlíteni, hogy ezekben az alkalmazásokban az $f(x)$ függvényt nem volt szükséges ismernünk.

Ebben az alfejezetben egy másik használatát nézzük meg a Δ^2-módszernek, amelyhez az $f(x)$ függvényt is felhasználjuk. Ezt *Steffensen-módszernek* is hívják. Itt is, ahogy a fixpont-iterációnál, egy kezdeti x_0 érték adott, amely már egy közelítése az $x = f(x)$ egyenlet x^* megoldásának. Ekkor kiszámoljuk az x_1 és x_2 értékeket az $x_1 = f(x_0)$ és

$x_2 = f(x_1)$ egyenletekből. Ezután alkalmazzuk a Δ^2-módszert az $\{x_0, x_1, x_2\}$-re és kiszámoljuk az $\hat{x}_0 = x_0 - (x_1 - x_0)^2/(x_2 - 2x_1 + x_0)$ új közelítést. Ezek után beállítjuk a régi x_0 értékének a már kiszámolt új $\hat{x}_0$ értékét, vagyis $x_0 = \hat{x}_0$, és ezt ismételjük végtelenségig, vagy addig, amíg a kívánt pontossággal meg nem közelítjük az x^* megoldást. Ha szeretnénk ezt implementálni a különböző programozási nyelvekre, akkor az alábbi pszeudo kód áll rendelkezésünkre:

[1] STEFFENSEN(f, x_0):
[2] **for** $i = 1, \ldots$,n **do**:
[3] $x_1 = f(x_0);\quad x_2 = f(x_1);$
[4] $\hat{x}_i = x_0 - (x_1 - x_0)^2/(x_2 - 2x_1 + x_0)$ # Aitken Δ^2-módszert használjuk hogy jobb kö-
[5] # zelítést kapjunk az x^*-hoz, mint x_0 volt.
[6] $x_0 = \hat{x}_i;$ # frissítjük x_0 értékét az új kiszámolt értékkel
[7] **endfor (i)**
[8] END

Megjegyezzük, hogy a [4]. sorban az Aitken-féle Δ^2-módszert a (2.9) alapján írtuk föl. Ez átírható kompaktabb formába a következőképp:

$$\begin{aligned}\hat{x}_i = x_0 - \frac{(x_1 - x_0)^2}{x_2 - 2x_1 + x_0} &= \frac{\overbrace{x_0(x_2 - 2x_1 + x_0)}^{x_0x_2 - 2x_1x_0 + x_0^2}\overbrace{-(x_1^2 - 2x_1x_0 + x_0^2)}^{-x_1^2 + 2x_1x_0 - x_0^2}}{x_2 - 2x_1 + x_0} \\ &= \frac{x_0x_2 - x_1^2}{x_2 - 2x_1 + x_0} \qquad (2.57)\end{aligned}$$

Mi a későbbi szimulációk során a (2.57)-es formát fogjuk használni.

2.6.1. *Megjegyzés.* Igazolható, hogy a Steffensen-módszerrel $f \in C^2, f(x^*) = 0$ és $f'(x^*) \neq 0$ esetén kvadratikus konvergenciát kapunk *[8]*.

2.7. Egy további alkalmazás

A Δ^2-módszer gyorsítja az $\{x_n\}$ sorozat konvergenciáját, amikor

$$x_n = x^* + c\omega^n + d\sigma^n + \mathcal{O}(\theta^n) \quad n \to \infty \text{ esetén}, \qquad (2.58)$$

ahol c és d nemnulla konstansok és

$$1 > |\omega| > |\sigma| > |\theta|. \qquad (2.59)$$

Az $\{x_n\}$ sorozat lineárisan konvergál x^*-hoz, mert

$$\begin{aligned}
\lim_{n\to\infty}\frac{x_{n+1}-x^*}{x_n-x^*} &= \lim_{n\to\infty}\frac{c\omega^{n+1}+d\sigma^{n+1}+\mathcal{O}(\theta^{n+1})}{c\omega^n+d\sigma^n+\mathcal{O}(\theta^n)} \\
&= \lim_{n\to\infty}\frac{\omega^{n+1}[c+d(\frac{\sigma}{\omega})^{n+1}+\mathcal{O}((\frac{\theta}{\omega})^{n+1})]}{\omega^n[c+d(\frac{\sigma}{\omega})^n+\mathcal{O}((\frac{\theta}{\omega})^n)]} \\
&= \omega\lim_{n\to\infty}\frac{c+d\,\overbrace{(\frac{\sigma}{\omega})^{n+1}}^{0}+\mathcal{O}(\overbrace{(\frac{\theta}{\omega})^{n+1}}^{0})}{c+d\,\underbrace{(\frac{\sigma}{\omega})^{n}}_{0}+\mathcal{O}(\underbrace{(\frac{\theta}{\omega})^{n}}_{0})} \\
&= \omega\lim_{n\to\infty}\frac{c}{c}=\omega\lim_{n\to\infty}1=\omega, \qquad (2.60)
\end{aligned}$$

tehát

$$\lim_{n\to\infty}\frac{x_{n+1}-x^*}{x_n-x^*}=\omega. \qquad (2.61)$$

Mivel beláttuk, hogy lineárisan konvergens a fent említett $\{x_n\}$ sorozat-család, ezért a Δ^2-mószer gyorsítani fogja azok konvergenciáját.

2.7.1. Tétel. *[2] Legyen $\{x_n\}$ egy (2.58)-(2.59) alakú sorozat. Ekkor a Δ^2-módszerrel generált $\{\hat{x}_n\}$ sorozatra*

$$\hat{x}_n-x^*=d\frac{(\omega-\sigma)^2}{(\omega-1)^2}\sigma^n\left[1+\mathcal{O}\left(\left|\frac{\sigma}{\omega}\right|^n\right)\right]\quad n\to\infty \text{ esetén.} \qquad (2.62)$$

Tehát az $\{\hat{x}_n\}$ sorozat konvergál x^*-hoz, és

$$\lim_{n\to\infty}\frac{\hat{x}_{n+1}-x^*}{\hat{x}_n-x^*}=\sigma. \qquad (2.63)$$

Az $\{\hat{x}_n\}$ sorozat lineárisan konvergál, de gyorsabban mint $\{x_n\}$, mivel (2.59) miatt $|\sigma|<|\omega|$.

Bizonyítás. A (2.62) belátásához használjuk a (2.15)-ös egyenletet az

$$\varepsilon_n=c\omega^n+d\sigma^n+O(\theta^n)\quad n\to\infty \text{ esetén,} \qquad (2.64)$$

helyettesítéssel, ami a (2.58)-ból következik, hiszen $\varepsilon_n=x_n-x^*$. Ezeket felhasználva, hosszas számolás után igazolható a (2.62) egyenlőség. A (2.63) belátásához használjuk föl a (2.62) pontot, és vezessük le ugyanúgy, ahogy a (2.60)-nál tettük (ehhez föl kell használni a (2.58) és (2.59) összefüggéseket). □

2.8. Iterált Δ^2-módszer

Az előző szakaszban a Δ^2-módszer segítségével egy $\{x_n\}$ lineárisan konvergens sorozatból generáltunk egy olyan $\{\hat{x}_n\}$ sorozatot, amely gyorsabban konvergál ugyanahhoz a határértékhez, mint az eredeti. Ekkor a generált $\{\hat{x}_n\}$ sorozat is lineárisan konvergál, így alkalmazhatjuk a Δ^2-módszert ismét a $\{\hat{x}_n\}$ sorozatra, és ezzel az $\{\hat{\hat{x}}_n\}$ sorozatot kapjuk, ahol

$$\hat{\hat{x}}_n = \frac{\hat{x}_n \hat{x}_{n+2} - \hat{x}_{n+1}^2}{\hat{x}_n - 2\hat{x}_{n+1} + \hat{x}_{n+2}}. \tag{2.65}$$

Ekkor az $\{\hat{\hat{x}}_n\}$ sorozat gyorsabban konvergál, mint $\{\hat{x}_n\}$. Természetesen ezt az eljárást folytathatjuk iteratívan a következőképpen:

$x_n^{(0)} = x_n, \quad n = 0, 1, \ldots, N$

for $p = 0, 1, \ldots$ **do**:

$\quad x_n^{(p+1)} = \frac{x_n^{(p)} x_{n+2}^{(p)} - [x_{n+1}^{(p)}]^2}{x_n^{(p)} - 2x_{n+1}^{(p)} + x_{n+2}^{(p)}}, \quad n = 0, 1, \ldots.$

endfor (p)

A könnyebb jelölés érdekében a kitevőbe (p)-t írtunk, a változóra kalap írása helyett. A (p) azt jelöli, hányszor használtuk a Δ^2-módszert az eredeti sorozatra. Ekkor világos, hogy $x_n^{(0)} = x_n$, $x_n^{(1)} = \hat{x}_n$, $x_n^{(2)} = \hat{\hat{x}}_n$ és így tovább. Az $x_n^{(p)}$ értékeit egy kétdimenziós táblázatba foglalhatjuk az alábbi módon:

$x_0^{(0)}$				
$x_1^{(0)}$				
$x_2^{(0)}$	$x_0^{(1)}$			
$x_3^{(0)}$	$x_1^{(1)}$			
$x_4^{(0)}$	$x_2^{(1)}$	$x_0^{(2)}$		
$x_5^{(0)}$	$x_3^{(1)}$	$x_1^{(2)}$		
$x_6^{(0)}$	$x_4^{(1)}$	$x_2^{(2)}$	$x_0^{(3)}$	
$x_7^{(0)}$	$x_5^{(1)}$	$x_3^{(2)}$	$x_1^{(3)}$	
...	...	...	...	...

Tehát, ha $x_0, x_1, \ldots, x_N$ adottak, akkor $\left\lceil \frac{N+1}{2} \right\rceil$ darab oszlopból áll a táblázat.

Az iterált Δ^2-módszert is használhatjuk tehát olyan $\{x_n\}$ sorozatok konvergenciájának gyorsítására, amelyeket fixpont-iterációval állítunk elő $x = f(x)$ nemlineáris egyenletek megoldására, ha az a sorozat lineárisan konvergens. Az iterált Δ^2-módszer mögötti elmélet mélységének nehézségéből adódóan nem volt célunk ezt kifejteni, csak magát a módszert bemutatni.

A következő tétel az iterált Δ^2-módszer konvergenciájáról szól.

2.8.1. Tétel. *[2] Legyen x^* egy megoldása az $x = f(x)$ egyenletnek, és legyen az $f(x)$ függvény és az $\{x_n\}$ sorozat a 2.3.1 Tétel szerinti, az ottani jelölésekkel és $0 < |f'(x^*)| < 1$, tehát $\{x_n\}$ sorozat lineárisan konvergens. Tegyük föl továbbá, hogy $f \in C^\infty(J)$. Legyen $x_n^{(p)}$ oly módon generálva, ahogy a (2.65) egyenlet utáni algoritmusban leírtuk. Ekkor minden oszlopban lévő $\{x_n^{(p)}\}_{n=0}^\infty$ (adott p-re) sorozat lineárisan konvergál, és*

$$x_n^{(p)} - x^* = \mathcal{O}([f'(x^*)]^{(p+1)n}) \quad n \to \infty \text{ esetén.} \tag{2.66}$$

$\square$

Ez a tétel a fönti táblázat oszlopainak az $\{x_n^{(p)}\}_{n=0}^\infty$ sorozataira vonatkozik. A (2.66) alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy mindegyik oszlop a fönti táblázatban gyorsabban konvergál, mint az előző oszlop, mivel $|f'(x^*)| < 1$.

3. fejezet

Gyakorlati alkalmazás

Ebben a fejezetben szeretném az eddig megismert módszereket a gyakorlati alkalmazásokban is kipróbálni.

3.1. A Δ^2-módszer és a lineáris konvergencia

Ebben a részben az alábbi $F(x) = 0$ alakú egyenlet megoldását akarjuk közelíteni $\varepsilon < 10^{-7}$ hibával:

$$4x - ln(x) - 3 = 0 \tag{3.1}$$

(Tudjuk, hogy az $x = 1$ megoldása az egyenletnek). Először írjuk át a (3.1)-et az $x = \frac{4+ln(x)}{4}$ iterációs alakra. Ábrázoljuk a $g(x) = x$ és $f(x) = \frac{4+ln(x)}{4}$ függvényeket közös koordináta-rendszerben.

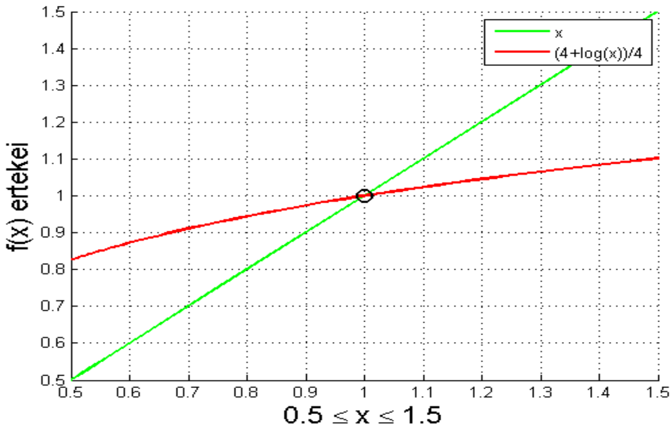

3.1. ÁBRA. $f(x)$ és $g(x)$ függvények ábrázolása egy koordináta-rendszerben.

Látható a 3.1 ábrán, hogy az eredeti egyenlet gyöke, vagyis az $f(x)$ függvény fixpontja benne van az $[\frac{1}{2}, \frac{3}{2}] = H$ intervallumban.

Most nézzük meg a konvergencia feltételeit a H intervallumra nézve.

$$|f'(x)| = \left|\frac{1}{4x}\right| \leq \left|\frac{1}{4\frac{1}{2}}\right| = \frac{1}{2} < 1 \quad \text{(kontrakció)} \tag{3.2}$$

és

$$\frac{1}{2} < f\left(\frac{1}{2}\right) < f(x) < f\left(\frac{3}{2}\right) < \frac{3}{2}, \quad x \in H. \tag{3.3}$$

Mivel $f : H \to H$ kontrakció és $0 < f'(x^*) = f'(1) = \frac{1}{4} < 1$ (2.3.1 Tétel és 2.1-es definíció), így egy tetszőleges $x_0 \in H$ pontból indított

$$\begin{aligned} x_{n+1} &= f(x_n) \\ x_{n+1} &= \frac{4 + ln(x_n)}{4} \end{aligned} \tag{3.4}$$

egyszerű iteráció lineárisan fog konvergálni az f egyértelműen létező fixpontjához, ami egyben az $F(x) = 0$ egyenlet megoldása.

n	**Fixpont iteráció** x_n	**Módszer hibája** $\lvert x_n - 1\rvert$	**Aitken Δ^2 módszer** $\hat{x}_n$	**Módszer hibája** $\lvert \hat{x}_n - 1\rvert$
1	1.101366277027041	0.101366277027041	1.005581154639322	0.005581154639322
2	1.024137869774517	0.024137869774517	1.000368970993313	0.000368970993313
3	1.005962789001513	0.005962789001513	1.000023400315286	0.000023400315286
4	1.001486270482333	0.001486270482333	1.000001467937159	0.000001467937159
5	1.000371291768883	0.000371291768883	1.000000091831168	0.000000091831168
6	1.000092805714288	0.000092805714288		
7	1.000023200352026	0.000023200352026		
8	1.000005800020726	0.000005800020726		
9	1.000001450000976	0.000005800020726		
10	1.000000362499981	0.000000362499981		
11	1.000000090624979	0.000000090624979		
12	1.000000022656244	0.000000022656244		

3.1. TÁBLÁZAT. **Fixpont-iterációs- és Aitken Δ^2-módszer összehasonlítása lineáris konvergenciára**

Mivel az $\{x_n\}$ egyszerű iteráció lineárisan konvergens sorozat, így az Aitken Δ^2-módszerrel kapott új $\{\hat{x}_n\}$ sorozat az eredeti $\{x_n\}$ sorozat konvergenciáját gyorsítani fogja.

Indítsuk el az iterációt példaként az $x_0 = \frac{3}{2}$ pontból. A 3.1 táblázat azt mutatja, hogy $\varepsilon < 10^{-7}$ hibához a sima iterációval 12 lépést kellett tennünk, míg az Aitken Δ^2-módszerrel 5 lépést. Látható, hogy az utóbbi ténylegesen gyorsította a lineáris konvergenciát.

3.2. A Δ^2-módszer és a kvadratikus konvergencia

Ebben a részben megvizsgáljuk az Aitken féle Δ^2-módszer alkalmazását kvadratikus konvergenciára.

Ehhez tekintsük az alábbi $F(x) = 0$ alakú egyenlet megoldását $\varepsilon < 10^{-7}$ hibával:

$$x^3 - 3x^2 + 2x = 0. \tag{3.5}$$

(Tudjuk, hogy $x = 0, 1, 2$ megoldások). Átírjuk a (3.5)-öt az $x = (x-1)^3 + 1$ iterációs alakra, majd ábrázoljuk a $g(x) = x$ és $f(x) = (x-1)^3+1$ függvényeket közös koordináta-rendszerben.

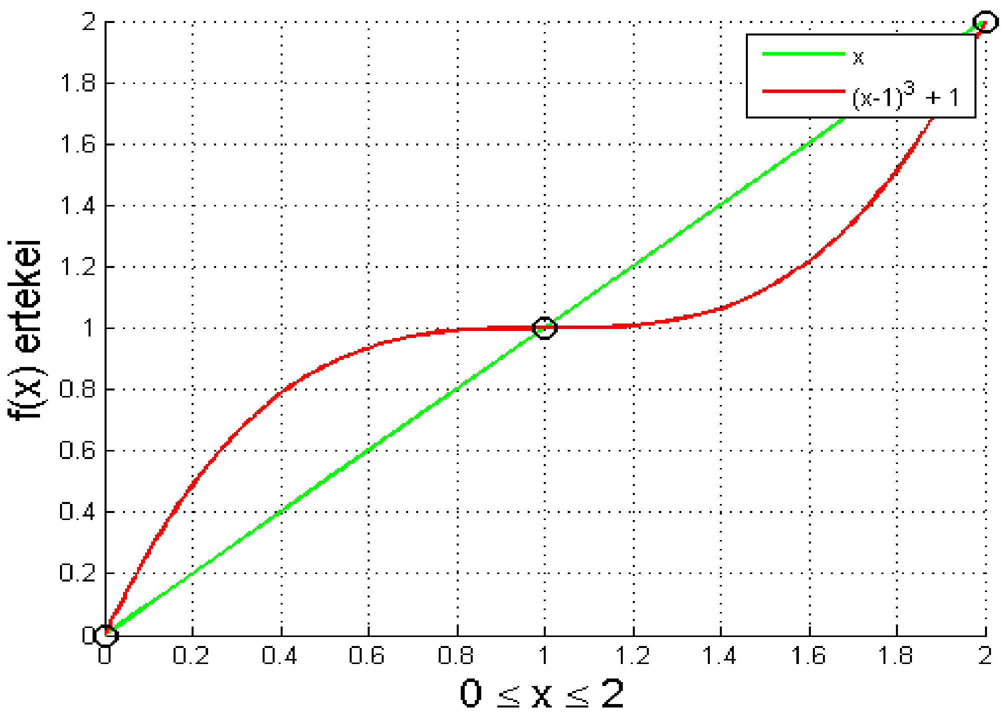

3.2. Ábra. $f(x)$ és $g(x)$ függvények ábrázolása egy koordináta-rendszerben.

Mivel harmadfokú függvényről van szó, és ahogy a 3.2 ábrán is látszik, a $[0,2]$ intervallumon három megoldása van a (3.5)-ös egyenletnek. Szeretnénk az $f(x)$ függvény $x^* = 1$ fixpontját megtalálni, ami az eredeti $F(x)$ függvény egyik gyöke.

Ehhez tekintsük a $H = [\frac{1}{2}, \frac{3}{2}]$ intervallumot, és nézzük meg a konvergencia feltételeit:

$$|f'(x)| = 3(x-1)^2 \leq 3 \overbrace{\left(\frac{3}{2} - 1\right)^2}^{\frac{1}{2^2} = \frac{1}{4}} = \frac{3}{4} < 1 \quad \text{(kontrakció)} \tag{3.6}$$

Felhasználtuk, hogy az $f'(x)$ függvény a maximumát a H intervallum szélein veszi föl.

Továbbá

$$\frac{1}{2} < f\left(\frac{1}{2}\right) < f(x) < f\left(\frac{3}{2}\right) < \frac{3}{2}, \quad x \in H \tag{3.7}$$

miatt $f : H \to H$ függvény kontrakció, és $|f'(x^*)| = |f'(1)| = 0$, így a 2.5.1 Tétel szerint egy tetszőleges $x_0 \in H$ pontból indított

$$\begin{aligned} x_{n+1} &= f(x_n) \\ x_{n+1} &= (x_n - 1)^3 + 1 \end{aligned} \tag{3.8}$$

iteráció kvadratikusan fog konvergálni az f egyértelműen létező fixpontjához, ami egyben az $F(x) = 0$ egyenlet megoldása.

n	**Fixpont iteráció** x_n	**Módszer hibája** $\lvert x_n - 1\rvert$	**Aitken Δ^2 módszer** $\hat{x}_n$	**Módszer hibája** $\lvert\hat{x}_n - 1\rvert$
1	0.875000000000000	0.125000000000000	1.058139534883721	0.058139534883721
2	0.998046875000000	0.001953125000000	1.000031494323269	0.000031494323269
3	0.999999992549419	7.450581041013038e-09	1.000000000000028	0.000000000000028
4	1	0	1	0

3.2. TÁBLÁZAT. **Fixpont-iterációs- és Aitken Δ^2-módszer összehasonlítása kvadratikus konvergenciára**

Indítsuk el az iterációt példaként az $x_0 = \frac{1}{2}$ pontból. A 3.2 táblázat azt mutatja, hogy $\varepsilon < 10^{-7}$ hibához a sima iterációval és az Aitken Δ^2-módszerrel is 4 iterációt kellett lépnünk. Látható, amit a 2.5.1 Tételben ki is mondtunk, hogy az Aitken Δ^2-módszer kvadratikus konvergenciát nem gyorsít.

3.3. Steffensen-módszer

Ebben az alfejezetben megvizsgáljuk, hogy a Steffensen-módszer a gyakorlatban gyorsabban konvergál-e, mint az Aitken Δ^2-módszer.

Ehhez tekintsük a 3.1 szakaszban tekintett egyenletet, amelynek keressük a megoldását $\varepsilon < 10^{-12}$ hibával. Beláttuk, hogy a $H = [\frac{1}{2}, \frac{3}{2}]$ intervallumban egy tetszőleges $x_0 \in H$ pontból indított

$$x_{n+1} = \frac{4 + ln(x_n)}{4} \tag{3.9}$$

iteráció konvergálni fog az f függvény $x^* = 1$ fixpontjához.

Indítsuk el az iterációt az $x_0 = \frac{1}{2}$ pontból.

	Fixpont-módszer	**Aitken Δ^2-módszer**	**Steffensen-módszer**
n	x_n	$\hat{x}_n$	s_n
1	1.101366277027041	1.005581154639322	1.005581154639322
2	1.024137869774517	1.000368970993313	1.000001286798988
3	1.005962789001513	1.000023400315286	1.000000000000069
4	1.001486270482333	1.000001467937159	1.000000000000000
5	1.000371291768883	1.000000091831168	
6	1.000092805714288	1.000000005740779	
7	1.000023200352026	1.000000000358819	
8	1.000005800020726	1.000000000022427	
9	1.000001450000976	1.000000000001402	
10	1.000000362499981	1.000000000000088	
11	1.000000090624979		
12	1.000000022656244		
13	1.000000005664061		
14	1.000000001416015		
15	1.000000000354004		
16	1.000000000088501		
17	1.000000000022125		
18	1.000000000005531		
19	1.000000000001383		
20	1.000000000000346		

3.3. TÁBLÁZAT. **Fixpont-iteráció-, Aitken Δ^2- és a Steffensen-módszer összehasonlítása lineáris konvergenciára**

Az 3.3 táblázatban összefoglaltuk a sima iterációval, az Aitken Δ^2-módszerrel és a Steffensen-módszerrel kapott eredményeket. Látható, hogy a Steffensen-módszerrel kapott sorozat gyorsabban konvergál, mint az Aitken féle Δ^2-módszer. A 2.6.1 Megjegyzés miatt erre számítottunk.

3.4. Iterált Δ^2-módszer

A (3.1)-es egyenletre alkalmaztuk elsőnek a fixpont-iterációt az $x_0 = \frac{3}{2}$ pontból indítva, ebből kaptuk az $\{x_n\}$ sorozatot.

x_n	$\hat{x}_n$	$\hat{\hat{x}}_n$	$\hat{\hat{\hat{x}}}_n$
1.101366277027041			
1.024137869774517			
1.005962789001513	1.005581154639322		
1.001486270482333	1.000368970993313		
1.000371291768883	1.000023400315286	0.999998861874630	
1.000092805714288	1.000001467937159	0.999999981619840	
1.000023200352026	1.000000091831168	0.999999999710004	1.000000000007061
1.000005800020726	1.000000005740779	0.999999999995458	1.000000000000034
1.000001450000976	1.000000000358819	0.999999999999929	1.000000000000000
1.000000362499981	1.000000000022427	0.999999999999999	1
1.000000090624979	1.000000000001402	1.000000000000000	1
1.000000022656244	1.000000000000088	1	1
1.000000005664061	1.000000000000006	1	1
1.000000001416015	1.000000000000000	1	1
1.000000000354004	1	1	1
1.000000000088501	1	1	1
1.000000000022125	1	1	1
1.000000000005531	1	1	1
1.000000000001383	1	1	1
1.000000000000346	1	1	1
1.000000000000086	1	1	1
1.000000000000022	1	1	1
1.000000000000005	1	1	1
1.000000000000001	1	1	1
1.000000000000000	1	1	1

3.4. TÁBLÁZAT. **A Δ^2-módszer iterált alkalmazása**

A 2.2.1 Tételben beláttuk, hogy $\{x_n\}$ lineárisan konvergens sorozatot tudunk gyorsítani az Aitken-féle Δ^2-módszerrel, és így kaptuk az $\{\hat{x}_n\}$ sorozatot, amely szintén lineárisan konvergens sorozat. A 2.8 szakaszban láttuk, hogy a már gyorsított $\{\hat{x}_n\}$ sorozatra ismét alkalmazni tudjuk a Δ^2-módszert, hiszen $\{\hat{x}_n\}$ is lineárisan konvergens sorozat. Ebből kapjuk az $\{\hat{\hat{x}}_n\}$ sorozatot, amelyből iteratív eljárás segítségével kaptuk a 3.4 táblázatot.

A (2.66)-os egyenletből levont következtetést, miszerint mindegyik oszlop gyorsabban konvergál, mint az előző oszlop, a 3.4 táblázat jól szemlélteti.

4. fejezet

Összefoglalás

A szakdolgozatomban az volt a fő célom, hogy bemutassam és numerikus kísérletekben tanulmányozzam a konvergens sorozatok gyorsítására szolgáló Aitken-féle Δ^2-módszert és annak továbbfejlesztett változatait.

A szakdolgozat elején bemutattam, hogy a lineárisan konvergens sorozat definíciójának egyszerű átírásával hogyan kapható meg az Aitken-féle Δ^2-módszer. Utána ennek két átírását is megnéztem, amelyek numerikusan stabilabb algoritmust szolgáltatnak a sorozat elemeinek a kiszámítására. Bebizonyítottam, hogy az Aitken Δ^2-módszerrel lineárisan konvergens sorozatot tudunk gyorsítani. Ezután megnéztem, hogy az Aitken Δ^2-módszert miképp lehet alkalmazni, amikor a gyorsítandó sorozat egy nemlineáris egyenlet fixpont-iterációs megoldása során kapott számsorozat. Itt a megfelelő feltételek mellett lineárisan konvergens fixpont-iterációt a Δ^2-módszer gyorsítani tudta, míg kvadratikust már nem gyorsított. Az utóbbi esetben azt is láttuk, hogy nem éri meg az Aitken-féle gyorsítást alkalmazni, hisz az eredeti sorozat ugyanolyan gyorsan konvergál. Megnéztem ezután egy népszerű módszert, a Steffensen-módszert, ami azon alapul, hogy ötvözzük a fixpont-iterációt az Aitken Δ^2-módszerrel. A Δ^2-módszert minden harmadik fixpont-iterációra alkalmazzuk, és a kapott javított becsléssel számolunk tovább a fixpont-iterációban. Utána egy speciális $\{x_n\}$ sorozattípusra igazoltuk az Aitken-féle gyorsítás alkalmazhatóságát. Végül bemutattam az iterált Δ^2-módszert, amely azon alapul, hogy ineárisan konvergens sorozat esetén az Aitken-módszerrel kapott sorozat is lineárisan konvergens lesz, és a gyorsított sorozat is tovább gyorsítható az Aitken-módszerrel.

A dolgozatban mindegyik módszert teszteltük nemlineáris algebrai egyenletek fixpont-iterációval történő megoldására, és eredményeink összhangban voltak az elméleti megfontolásokkal.

A. függelék

Matlab-kódok

A.1. 3.1 részhez

```
%Fuggvenyek abrazolasa kozos koordinata-rendszerben
hold on
   fplot(@(x) x,[1/2 3/2],'g')
   fplot(@(x) (4+log(x))/4,[1/2 3/2],'r')
   plot(1,1,'ko','MarkerSize',10);
hold off
legend('x','(4+log(x))/4')
set(findall(gca, 'Type', 'Line'),'LineWidth',1.5);
xlabel('0.5 \leq x \leq 1.5','FontSize',16)
ylabel('f(x) ertekei','FontSize',16)
grid on
axis([0.5 1.5 0.5 1.5])
%-------------------------------------------------
%Line ris konvergenciara fuggveny (m fajl)
function f = lin_fv(x)
f = (4+log(x))/4;
%-------------------------------------------------
%Fixpont-iteracio alkalmazasa
format long;
sL(1) = 3/2;
for n = 1:20
 sL(n+1) = lin_fv(sL(n));
 x(n) = sL(n+1);
end
%display(x) ebbe taroljuk a fixpont-iteracios lepeseket
%-------------------------------------------------
%Aitken modszer alkalmazasa
format long;
x_0 = 3/2;

sA1 = x_0;
for n = 1:10
 sA2 = lin_fv(sA1);
 sA3 = lin_fv(sA2);
```

```
 x(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
 sA1 = sA2;
end
%display(x);
%--------------------------------------------------
```

A.2. 3.2 részhez

```
%Fuggvenyek abrazolasa kozos koordinata-rendszerben
hold on
   fplot(@(x) x,[0 2],'g')
   fplot(@(x) (x-1)^3 + 1,[0 2],'r')
   plot(1,1,'ko','MarkerSize',10);
   plot(0,0,'ko','MarkerSize',10);
   plot(2,2,'ko','MarkerSize',10);
hold off
legend('x','(x-1)^3 + 1')
set(findall(gca, 'Type', 'Line'),'LineWidth',1.5);
xlabel('0 \leq x \leq 2','FontSize',16)
ylabel('f(x) ertekei','FontSize',16)
grid on
axis([0 2 0 2])
%--------------------------------------------------
%Kvadratikus konvergenciara fuggveny (m fajl)
function f = kvadr_fv(x)
f = (x-1)^3 + 1;
%--------------------------------------------------
%Fixpont-iteraci
format long;
sL(1) = 1/2;
for n = 1:5
 sL(n+1) = kvadr_fv(sL(n));
 x(n) = sL(n+1);

end
% display(x);
%--------------------------------------------------
%Aitken modszer
format long;
x_0 = 1/2;

sA1 = x_0;
for n = 1:5
 sA2 = kvadr_fv(sA1);
 sA3 = kvadr_fv(sA2);

 x(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
 sA1 = sA2;
end
% display(x);
%--------------------------------------------------
```

A.3. 3.3 részhez

```
%------------------------------------------------
%Steffensen-modszer elsorendu konvergens sorozatra
format long;
x_0 = 3/2;

sA1 = x_0;
for n = 1:10
 sA2 = lin_fv(sA1);
 sA3 = lin_fv(sA2);

 x(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
 sA1 = x(n);
end
% display(x);
%Figyeljuk meg a Steffensen es az Aitken modszer kozotti kulonbseget! Csak az
%utolso elotti sorban ternek el egymastol:
%Steffensennel: sA1 = x(n)
%Aitkennel: sA1 = sA2
%------------------------------------------------
```

A.4. 3.4 részhez

```
%------------------------------------------------
%Iteralt $\Delta^2$-modszer:
%Fixpont-iteraci  (3.4-es reszben az elso oszlop)
format long;
sL(1) = 3/2;
for n = 1:25
 sL(n+1) = lin_fv(sL(n));
 x(n) = sL(n+1);
end
%display(x)
%------------------------------------------------
%Aitken alkalmazasa a fixpont-iter ciora
%(3.4-es reszben a masodik oszlop)
format long;
x_0 = 3/2;

sA1 = x_0;
for n = 1:20
 sA2 = lin_fv(sA1);
 sA3 = lin_fv(sA2);

 x(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
 sA1 = sA2;
end
%display(x)
%------------------------------------------------
%Elozo oszlopra alkalmazzuk az Aitkent megint
%(3.4-es reszben a harmadik oszlop)
```

```
format long;
x_0 = 3/2;

sA1 = x_0;
for n = 1:20
 sA2 = lin_fv(sA1);
 sA3 = lin_fv(sA2);

 x(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
 sA1 = sA2;
end

for n = 1:15
 sA1 = x(n);
 sA2 = x(n+1);
 sA3 = x(n+2);

 x2(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
end
%display(x2)
%-----------------------------------------------------
%Elozo oszlopra alkalmazzuk az Aitkent megint
%(3.4-es reszben a negyedik oszlop)
 format long;
x_0 = 3/2;

sA1 = x_0;
for n = 1:20
 sA2 = lin_fv(sA1);
 sA3 = lin_fv(sA2);

 x(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
 sA1 = sA2;
end

for n = 1:15
 sA1 = x(n);
 sA2 = x(n+1);
 sA3 = x(n+2);

 x2(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
end

for n = 1:10
 sA1 = x2(n);
 sA2 = x2(n+1);
 sA3 = x2(n+2);

 x3(n) = sA1 - (((sA2-sA1)^2)/(sA3-2*sA2+sA1));
end
%display(x3)
%-----------------------------------------------------
```

Irodalomjegyzék

[1] Faragó István; *Alkalmazott Analízis I., 2014, előadás jegyzet*

[2] Avram Sidi. *Lecture Notes on Acceleration of Linear Convergence by the Aitken Δ^2-process. Computer Science Department. Technion-Israel Institue of Technology. November, 2012, 1-11. o*

[3] George B. Thomas, Maurice D. Weir, Joel Hass, Frank R. Giordano; *Thomas-féle Kalkulus 3., Typotex kiadó, Budapest 2007, 66. o*

[4] Sikolya Eszter; *Analízis I. előadásjegyzet, 2009/2010. őszi félév, 33-37. o.*

[5] Faragó István, Horváth Róbert; *Numerikus módszerek, 2013 javított kiadás, http://tankonyvtar.ttk.bme.hu/pdf/30.pdf, 129 - 150. o.*

[6] Fixed-Point Iteration Example;
http://mysite.science.uottawa.ca/sdesjar2/2384fixedpoint.pdf, 1. o.

[7] Mészáros Józsefné; *Numerikus módszerek, Miskolci Egyetem Földtudományi Kar, 2011*

[8] Sergey Fomel; *Nonlinear Equations: Newton, Steffensen, and Others, 2012; http://sepwww.stanford.edu/sep/sergey/128A/answers3.pdf, 4-5. o*

Nyilatkozat

Név: Tábori Ármin
ELTE Természettudományi Kar, szak: Elemző matematikus
NEPTUN azonosító: AL6OGJ
Szakdolgozat címe: Konvergenciagyorsítási módszerek

A szakdolgozat szerzőjeként fegyelmi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a dolgozatom önálló munkám eredménye, saját szellemi termékem, abban a hivatkozások és idézések standard szabályait következetesen alkalmaztam, mások által írt részeket a megfelelő idézés nélkül nem használtam fel.

Budapest, 2016

hallgató aláírása